

*

* *Lucrări recenzate cu privire la cultura Tripolie, apărute în Ucraina între anii 1990–1995.*

VIII. *Podil's'ka istoriko-kraeznavčea konferencija*, Tezi dopovidej, Kam'janeči - Podil's'kij, 1990, p. 7-23.

Cu ocazia conferinței istorico-demografice din Podolsk, la lucrările secției de arheologie au participat și cercetătorii culturii Tripolie. A. G. Kolesnikov a prezentat câteva noi situri, cu mai multe niveluri culturale, de pe Nistrul mijlociu, descoperite lângă satele Berezovoe, Loevcy, Bol'ša, Zales'e, cercetate în cadrul Expediției Nistriene. V. A. Zachariev și T. M. Radnevskaja s-au referit la rezultatele investigațiilor arheologice din anii 1987-1989 din așezarea tripoliană timpurie, de lângă satul Maleevcy, din bazinul râului Ušicy.

Posibilitatea folosirii pietrei la construcția temeliei locuințelor tripoliene, la fixarea stâlpilor, sau la baza platformei locuințelor de suprafață, a fost analizată de G. M. Buzean, pe baza materialelor descoperite în stațiunea de la Žvanec.

Remarcând în cadrul comității Cucuteni-Tripolie existența "culturii Zvanec", T. G. Movša a menționat 18 trăsături specifice ale monumentelor din bazinele cursurilor mijlocii ale râurilor Prut și Nistru, unde este conturată această cultură.

I. I. Zaec a prezentat câteva aspecte privind cercetarea așezărilor tripoliene din regiunea Bugului Sudic (etapele Cucuteni A₄-Tripolie B₁₁) de lângă satele Stepanova și Ivan'ki. Comunicarea lui S. O. Gusev a vizat monumentele tripoliene din etapa mijlocie de pe cursul mijlociu al râului Bug, descoperite și cercetate în ultimii ani, Kožuchov, Kirilovka, Lysogorka, Sosny.

E. V. Cvek și I. I. Movčan au elaborat periodizarea olăriei tripoliene, desemnând trei etape: timpurie (formarea producției ceramice), mijlocie (dezvoltarea) și târzie (apogeul dezvoltării).

Informațiile despre cercetarea a două așezări tripoliene, de către profesorul - etnograf Z. M. Kuzemskij, din depresiunile

Monaski și Briculai, de pe cursul mijlociu al râului Ușicy, se regăsesc în materialul semnat de V. A. Zachariev și M. V. Sanickij.

M. A. Peleščišin a prezentat noile materiale ale investigațiilor arheologice din așezările tripoliene târzii, de la hotarele regiunilor Podolia și Volânia de Vest, monumente de tip Horiv.

Analizând îmbinarea relativ stabilă a simbolurilor în pictura ceramicii tripoliene, din etapa Tripolie C₁, T. M. Tkačiuk a presupus posibilitatea apariției scrisului ieroglific la populația așezărilor din grupul Tomaševka la nivelul semnelor talice, formularele sfinte.

Informația cu privire la așezarea tripoliană Stena I, situată pe cursul mijlociu al Nistrului, a fost prezentată de O. O. Iakubenko. Autorul a analizat detaliat complexul ceramic din așezare, descriind inventarul puțin numeros și atribuind așezarea grupului regional Petreni.

Ochorona ta ochoronni doslidžennea pam'eatok archeologij na Ukraini, Tezi dopovidej ta novidomleni naukovopraktičnogo seminaru, Vinica, 1990, p. 83-84.

Culegerea conține rapoartele și comunicările prezentate la seminarul interregional, consacrat problemei teoriei și metodicii ocrotirii monumentelor arheologice (săpături de salvare) în unele regiuni ale Ucrainei în anul 1989.

E. V. Cvek și I. I. Movčan s-au referit la lucrările de salvare a monumentelor culturii Tripolie. În anii 1988-1989 au fost cercetate mai multe așezări tripoliene: cele din perioada mijlocie de lângă satul Troseatničik, raionul Trosteanec, regiunea Vinica; așezarea cu mai multe niveluri culturale din apropierea satului Berezovka, raionul Gaivoron, regiunea Kirovograd, de la începutul culturii tripoliene dezvoltate și un complex pentru extragerea și prelucrarea silixului în apropierea satului Korobcino, raionul Novo-mirgorod, regiunea Kirovograd.

Rannezemledel'českie poselenija - giganty tripol'skoi kultury na Ukraine. Teziy dokladov I polevogo seminaru, Talianki, 1990, Kiev, 1990, 222 p.

Această culegere de rapoarte și comunicări se referă la cercetarea celor mai mari stațiuni agricole din Lumea Antică: germenii "orașelor" din Europa de Est în mileniile V-III î.e.n.; studiul cronologiei și modului de construcție a locuințelor; a economiei și culturii; relațiile triburilor tripoliene cu culturile vecine. S-a pus și problema unui program de studiere a marii moșteniri a popoarelor din Europa pe teritoriul Ucrainei.

Problemele generale cu privire la studierea așezărilor agricole au fost examinate în materialele semnate de I. T. Černeakov, V. G. Zbenovič, N. M. Šmaglij, M. Iu. Videjko, V. M. Masson, E. V. Sajko. Pe lângă problemele referitoare la elaborarea și perspectivele programelor de cercetare științifică a culturii Tripolie (I. T. Černeakov, N. M. Šmaglij), a fost analizat și fenomenul așezărilor tripoliene mari, din diferite puncte de vedere. V. M. Masson susține imposibilitatea dezvoltării așezărilor tripoliene spre tipul urban, datorită fenomenelor de stagnare în economie. E. V. Sajko a examinat teoretic această problemă, subliniind deosebiră stadială a diferitelor tipuri de

populare: orașe și orașe-sate, neconsiderând așezările-gigant drept orașe. V. G. Zbenovič consideră stațiunile mari drept locuri de concentrare a populației în condițiile primejdiei externe, care sunt lipsite de caracteristicile procesului timpuriu de urbanizare și prin urmare, ideea despre "proto-orașul" tripolian, trebuie considerată greșită. Totuși, N. M. Šmaglij și M. I. Videjko, pe baza rezultatelor generale ale cercetărilor arheologice susțin concepția "proto-orașului" tripolian.

Problemele cu privire la metodică cercetărilor și a reconstituirii locuințelor tripoliene au fost oglindite în tezele lui V. I. Markevici, V. A. Kruc, V. A. Šumova, G. N. Buzean, E. A. Iacubenko și A. G. Kolesnikov. Majoritatea autorilor susțin ideea dezvoltării verticale a locuințelor tripoliene.

Rapoartele despre cronologie și periodizare s-au concentrat asupra a două probleme: cronologia regională (V. I. Sorokin, E. V. Cvek) și microcronologia așezărilor-gigant (S. M. Ryžov, N. M. Šmaglij, M. Iu. Videjko). Un alt capitol a fost consacrat economiei populației tripoliene, uneltelor și armelor (N. M. Skakum, I. I. Zaec, N. V. Ryndina, O. V. Angorato, T. M. Gubskaja-Lyz'), topografiei și resurselor (B. S. Žurakovskij, S. A. Gusev), ca și cercetărilor paleobotanice și paleozoologice (N. N. Kuzminova, G. A. Paškevici, O. P. Žuravlev). Problemele religiei și concepțiilor despre lume ale societății tripoliene au fost examinate în capitolul "Concepțiile ideologice". Au fost analizate atât materiale de tip unicat (T. D. Todorova, V. G. Petrenko, I. M. Sapojnikov, V. M. Bikaiev, T. M. Tkačiuk, V. I. Balabina), cât și unele probleme generale (I. V. Meliničuk, M. O. Čmichov, S. M. Leaško, A. F. Belov). Rapoartele mai multor arheologi precum T. G. Movša, A. L. Nečitajlo, Iu. Ia. Rassamakin, A. I. Kyjbyšev, I. V., Manžura, M. T. Tovkajlo au fost consacrate relațiilor culturii Tripolie cu culturile vecine, îndeosebi cu cele din stepă. Noi materiale au fost introduse în circuitul științific prin comunicările susținute de V. O. Kasarovskij (așezarea Čečelnik), V. M. Konoplea (Malje Dorogostaj - I), V. F. Micik (așezările tripoliene timpurii din regiunea Talianki), și N. B. Burdo (Grebniukov Iar).

Tezi dopovidej i povidomlen' I-oi Ternopil'skoj oblasnoj naukoj istoriko-kraeznavčoj konferencii, Ternopili, 1990, p. 36-43.

Cu ocazia conferinței științifice regionale istorico-etnografice de la Ternopol, câteva studii au fost consacrate culturii Tripolie. Relațiile culturii Tripolie cu regiunile unde au evoluat culturile Lengyel și Tisa, au fost discutate de E. V. Cvek. Aceste relații ale populației tripoliene sunt documentate de schimbările ce au avut loc în complexele ceramice ale așezărilor, precum și de un pandantiv de aramă în formă de ochelari descoperit în așezarea tripoliană Veselyi Kut. Legăturile cu cultura Tisa sunt atestate pe baza ceramicii, apropiată după stilul ornamentului cu ceramica culturilor Tiszapolgár și Bodrogkeresztúr, precum și a nucleelor și obiectelor de obsidian, care erau folosite în cadrul schimbului activ de către populația veche din bazinul carpatic.

T. G. Movša, analizând cultura Cucuteni-Tripolie ca o continuitate istorică, desemnează în cadrul ei existența a șase culturi de sine stătătoare - Petreni, Košilovcy, Tomaševka, Žvanec, Kolomiščina și Usatovo, urmărind relațiile lor

reciproce, precum și pe cele cu populația de stepă a culturii Srednij Stog, cu triburile de pe Dunăre și din bazinul carpatic.

Rezultatele cercetărilor din stațiunea cu mai multe niveluri culturale, Bliščiana, de pe Siret, efectuate în 1989 au fost analizate în raportul lui V. O. Kruc, V. M. Konoplea, S. N. Ryžov. Un semibordei, opt locuințe de suprafață și 3 gropi gospodărești din acest sit aparțin culturii Tripolie. Complexul ceramic este reprezentat de vase pictate întregi și fragmentare. Au fost depistate numeroase statuete antropomorfe și zoomorfe, alături de alte obiecte.

Informații despre cercetarea unui atelier pentru prelucrarea silixelui (Tripolie B_{II}), de lângă satul Bodaki, apar în articolul semnat de N. A. Skakun.

Tezi dopovidej IX Vinnic'koj oblasnoj istoriko-kraeznovčioj konferencii, 5 veresnea 1990, Vinica, 1990, 117, p.

La reuniunea științifică de la Vinica, din anul 1990, au fost prezentate câteva comunicări referitoare la cultura Tripolie. Astfel, V. A. Kruc, S. N. Ryžov și V. M. Konoplea s-au referit în lucrările lor la cercetările din așezarea cu mai multe straturi, Bliščianko. Reprezentările antropomorfe de pe ceramica tripoliană au constituit tema rapoartelor semnate de T. G. Movša și T. M. Tkačiuč. Articolul semnat de E. V. Cvek prezintă săpăturile de salvare efectuate în așezarea de lângă satul Trestiančik, sit care se deteriorează intens. Date despre inventarul pieselor de silix din așezarea Sabatinovka I se găsesc în materialul semnat de A. V. Angorotova. Expediția Institutului de arheologie din Ucraina, cercetând zona de silvostepă din dreapta râului Leadovo (regiunea Vinica), a identificat câteva monumente din diferite faze și etape ale culturii Tripolie, menționate în raportul lui S. N. Ryžov. Comunicarea lui V. G. Zbenovič este consacrată descifrării simbolului șarpelui-balaur din mitologia tripoliană. Unele probleme ale istoriei populației culturii Tripolie în zona cursului mijlociu al Nistrului (etapa B_I) au fost analizate de A. G. Kolesnikov. Date despre sculptura și pictura zoomorfă de pe ceramica din așezarea Čečel'nik găsim în articolul lui V. A. Kosakovskij. Rezultatele descoperirilor din stațiunea Belikovcy se găsesc în raportul lui I. I. Zaec și S. O. Gusev.

M. Iu. VIDEJKO, *Chronologija archeologičnih pam'jatok midnogo viku*, în *Arheologija*, 3, Kiev, 1990, p. 107-111.

M. Iu. Videjko, face unele observații asupra volumului privind problemele cronologiei eneoliticului și bronzului de pe teritoriul Ucrainei¹, în care sunt discutate aspecte controversate, între care, cea a datării prin metoda radiocarbon și cronologia culturii Tripolie.

În viziunea lui M. Iu. Videjko, este greu să acceptăm datarea culturii Tripolie între 3400-2200 e.n., chiar dacă pentru stabilirea acesteia se folosește metoda tipologică. Noile schițe privind datarea acestei culturi, nu contravin datelor acceptate de majoritatea specialiștilor, 4000-2500/2400 î.e.n., care luând în considerație și calibrarea radiocarbon, pot fi chiar mai coborâte.

Corespunzător cu aceasta, sincronizarea culturii Tripolie cu istoria Orientului Antic, propusă în volumul didactic provoacă

îndoieli. Schemele cronologice alcătuite pentru istoria Orientului Antic se bazează pe datele calibrate, în timp ce la datarea culturii Tripolie sunt folosite în special datele necalibrate, fapt care nu permite sincronizarea. Problemele abordate de N. A. Čmchov și I. T. Černeakov referitor la cronologie sunt de o importanță deosebită pentru scrierea istoriei vechi a Ucrainei.

Archeologični doslidžennea na Ukraini u 1990 g. Kollektiv avtoriv, AN URSS, Institut arheologii, Preprint, Kiev, 1991, 48, p.

Culegerea de articole, având caracter informativ, reprezintă o ediție de probă după încetarea apariției seriei *Archeologičeskie otkrytii v SSSR* (Descoperirile arheologice în URSS). Din această cauză volumul cuprinde mai ales articole ale colaboratorilor Institutului de Arheologie al Academiei Naționale de Științe din Ucraina și ale asociației științifice "Arheolog" din cadrul Institutului de Arheologie al Academiei Naționale de Științe din Ucraina, articole consacrate rezultatelor cercetărilor arheologice desfășurate pe teritoriul Ucrainei în 1990.

Câteva articole din acest volum au fost consacrate studierii monumentelor tripoliene. Așezarea tripoliană târzie Tal'noe III a fost cercetată de echipa Tal'noe a Expediției Arheologice Tripoliene condusă de M. Iu. Videjko. S-a colectat material de suprafață, s-a descoperit o parte dintr-o locuință și o groapă menajeră. Așezarea este sincronă cu stațiunea vecină Tal'noe II. precum și cu cele de la Maidanekoc și Tal'janki.

A. G. Kolesnikov prezintă în același volum rezultatele cercetărilor de salvare efectuate de Expediția Nistrieană. A fost cercetată așezarea tripoliană de lângă satul Bernaševka (etapa C_I), atribuită grupului de monumente Petreni. Aici a fost efectuată prospectarea micromagnetică a suprafeței așezării și s-au săpat cinci locuințe, ocazie cu care a fost descoperită o mare cantitate de ceramică, statuete, unelte.

Echipa Tal'noe a Expediției Arheologice Tripoliene a Institutului de Arheologie al Academiei Naționale de Științe din Ucraina a efectuat săpături în stațiunea tripoliană Tal'noe II (V. A. Kruc, M. Iu. Videjko), unde au fost cercetate șapte construcții, probabil cu două nivele. De asemenea, a fost efectuată prospectarea magnetică a suprafeței așezării.

În situl de lângă satul Tal'janki, V. A. Kruc și S. N. Ryžov au cercetat o locuință din partea de nord-vest a așezării. Această locuință făcea parte dintr-un sistem de construcții a uneia dintre străzile radiale din așezare. În vecinătatea locuinței se găsea o construcție gospodărească și un pavaj rotund în plan, care putea să fie o vatră de vară.

Problemi vivčennea ta ochoroni pam'jatok archeologii Kiiivččini, Tezi dopovidej peršoj naukovopraktičnoej oblasnoj konferencii, prisvečenoj 140-riččiu z dnea narodjennea V. V. Hvojko s. Bilogorodka. 1991 g., Kiiiv, 1991, p. 110.

În cadrul conferinței științifice consacrate aniversării a 140

1. Čmchov M. O., Černeakov I. T., *Chronologija pam'jatok ep och i midi-bronzi na territorii Ukraini*, Kiev, 1988, p. 180.

de ani de la nașterea lui V. V. Hvojkou au fost prezentate câteva comunicări referitoare la cultura Tripolie. G. M. Buzean a prezentat două monumente noi ale culturii Tripolie din regiunea Kievului, situate în stânga Niprului, lângă Pereaslav-Hmel'nijskij. Așezările sunt atribuite tipului de monumente Lukașevka și sunt datate la sfârșitul fazei C₁.

M. Iu. Videjko a analizat problemele cronologiei absolute a istoriei vechi a Ucrainei pe baza comparației datelor radiocarbon pentru eneoliticul și bronzul din Ucraina cu cronometria radiocarbon elaborată de către Hassan și Robinson pentru Egiptul antic.

I. I. Zaec și-a consacrat comunicarea contactelor populației tripoliene din zona Bugului și Niprului. Sunt cunoscute mai multe așezări pe Bugul sudic, care au trăsături comune cu așezările tripoliene de pe Nipru (*exempli gratia* Klișčev și Škarovka). Acest fapt permite stabilirea unui substrat genetic comun a acestor așezări și contactele dintre populațiile lor.

Cercetarea sistematică a monumentului din faza evoluată a culturii Tripolie din interfluviul Bug-Nipru i-a permis E. V. Cvek să descifreze formarea culturii est-tripoliene, în partea estică a arealului cultural istoric Cucuteni-Tripolie, cu un substrat genetic propriu și cu un set de trăsături specifice. Autoarea delimitează patru variante locale ale culturii respective.

M. M. ŠMAGLIJ, M. IU. VIDEJKO, *Tripil's'ki poselemy na Čerkaščini*, în *Archeologija*, 3, Kiev, 1992, p. 124-130.

Pentru a determina rolul și procesul apariției așezărilor mari tripoliene, o importanță deosebită o are cercetarea teritoriilor din jurul lor. În acest sens s-au efectuat periegeze arheologice în mai bine de 20 de stațiuni din apropierea satului Majdaneckoe, precum urmează: monumente tripoliene timpurii Vișnopol, Grebenikov Iar; mijlocii, Gordašovka, Nebelevka, Glibočok, Crivyye, Kolena, Piščana; târzi, Moșurov I, II, Kobrinovo, Sverdlikovo ș.a.; și din etapa de tranziție, Tal'noe. Este prezentat tabelul sincron al monumentelor din apropierea așezării Majdaneckoe, care sunt atribuite diferitelor grupe și tipuri local-cronologice. Acest tip de așezări, gata constituite, apar cel târziu la nivelul etapei Tripolie BI-II.

Marile așezări tripoliene descoperite în spațiul bugo-niprovian nu au avut o existență mai scurtă de 500-600 ani (Veselyi Kut) B_{1/II}, ceea ce duce la concluzia că perioada lor de constituire într-un fenomen social-economic trebuie raportată la sfârșitul perioadei timpurii a culturii Tripolie și începutul perioadei medii. Așezările, indiferent de dimensiuni, sunt situate la o distanță de 5-7 km una de alta.

Această situație se referă atât la așezările sincrone, cât și la cele din etape diferite. Hotarele zonelor economice și rituale nu se încâlcau nici în timpul schimbării grupelor local-cronologice. Lipsa teritoriilor mari în apropierea așezărilor-gigant nu permit să fie considerate "centre tribale". Acest fapt este confirmat și de complexul ceramic standardizat tipic pentru grupul Tomașevka-Sușkovko. Se poate presupune, că monumentele grupului Tomașevka-Sușkovka au fost înlocuite în regiunea dată, la finele etapei C₁, de monumentele de tip Kosenovka.

M. IU. VIDEJKO, *Peršij Vsesoiuznii pol'iovii seminar "Rann'ozemlerobs'ki poselemya-giganti Tripol's'koj kul'turi na Ukraini"*, *Tal'janki*, 1-7 serpnia 1990 g., în *Archeologija*, 1, Kiev, 1992, p. 154-157.

Seminarul a fost organizat de Secția de arheologie preistorică a Institutului de Arheologie al Academiei Naționale de Științe din Ucraina, cu susținerea Societății Ucrainene pentru ocrotirea monumentelor și Asociația științifică "Arheolog" (Kiev).

Cu această ocazie, specialiștii din Moldova, Ucraina și Rusia au prezentat peste 30 de comunicări ce sunt publicate în acest volum. Materialele prezentate au reflectat mai multe direcții: studierea așezărilor-gigant agricole, metodologia cercetărilor, construcția locuințelor, cronologia, periodizarea, ideologia, legăturile dintre cultura Tripolie și culturile vecine, economie, noile cercetări.

Participanții la seminar au vizitat câteva așezări în curs de cercetare, unde au avut prilejul să vadă resturile de platforme descoperite: Onoprievka (cercetată de Savčenko și Cvek), Tal'janki (Kruc, Ryžov), Majdaneckoe (Šmaglii), Tal'noe II (Videjko). Cu aceeași ocazie s-a vizitat și Muzeul pâinii din orașul Tal'noe (director V. F. Micik), care conține, în cadrul expozițiilor, numeroase descoperiri din siturile tripoliene din apropiere de orașul Tal'noe.

I. I. ZAEC, S. O. GUSEV, *Model' tripil's'kogo žitla z Pivdenного Bugu*, în *Archaeologija*, 3, Kiev, 1992, p. 130-132.

În anul 1990, în așezarea Voroșilovka, raionul Tyvrovsk, regiunea Vinica (Tripolie B₁₁ după T. S. Passek), într-o adâncitură de formă ovală nu prea mare, la 5 m de platforma nr. 8 a fost descoperit un model de locuință. Modelul a fost spart în epoca tripoliană. Piesa este atribuită modelelor de locuințe de tip închis, fără amenajări interioare, cu platformă, pe patru picioare. Reprezintă o locuință cu un singur nivel, cu acoperiș țiguit nu prea mare și o proeminență la ușă, iar deasupra pereților frontali se găsesc alte proeminențe în formă de coarne. Lipiturile în relief de pe machetă imită scheletul de lemn al locuinței. Decorul este caracteristic ceramicii de la Voroșilovka. Se prezintă și unele analogii pentru modelul descoperit. După părerea autorilor, modelul de locuință era folosit și în timpul ritualurilor legate de cultul animalelor (taurului), după cum indică coarnele de pe acoperiș, reliefarea lor deosebită, apropierea picioarelor etc.

I. I. ZAEC, S. N. RYŽOV, *Poselenie tripol'skoj kul'tury Klișčev na lužnom Buge*, Kiev, 1992, 178, p.

În monografie sunt analizate materialele descoperite în cea mai bine cercetată așezare din regiunea Bugului, încadrată în etapa mijlocie a culturii Tripolie, Klișčev. Așezarea de lângă satul Klișčev, raionul Tyvrovsk, regiunea Vinica, a fost descoperită de către P. I. Haviuk, în cadrul cercetării planificate a cursului de mijloc al Bugului Sudic, între anii 1968-1972. Investigațiile arheologice din stațiune, dintre anii 1969-1980, de sub conducerea lui I. I. Zaec, aduc un bogat material pentru reconstituirea diferitelor aspecte ale modului de viață și activității economice a locuitorilor ei.

Specificul așezării îl constituie faptul că pe baza acestor materiale se poate urmări direcția strămutării populației din arealul cucutenian, în raioanele tripoliene destul de dens populate, dintre Bugul de Sud și Nipru.

Descoperirile făcute cu ocazia investigațiilor arheologice ce au durat mai mulți ani, ca și bogatul material ce a rezultat în urma lor, a permis rezolvarea unor probleme referitoare la construcția locuințelor și planul așezărilor, activitatea economică și concepțiile religioase ale populației.

Complexul ceramic al așezării este destul de bogat și variat, incluzând sute de vase întregi și reconstituite, decorate cu un ornament bogat, executat într-o tehnică diferită. La baza clasificării ceramicii s-a folosit principiul decorării.

La lucrările de cercetare în laborator și pe teren, a sitului de la Klișev, au participat V. N. Danilenko, G. K. Černyš, V. S. Titov, Z. V. Ianuševič, E. F. Rykina, V. I. Bibikova, V. I. Svistun, K. V. Kapelisti, G. F. Korobkova, E. V. Sajko, N. M. Vinogradova ș.a.

Archeologični doslidžennea v Ukraini 1991 roku, în *Zb. nauk. doslid. praci*, Lučk, "Nadstir"ja", 1993, 196, p.

Culegerea cuprinde informații prețioase despre cele mai interesante investigații arheologice de pe teritoriul Ucrainei, inclusiv Crimeea, din anul 1991. Apariția acestei culegeri prezintă o continuare a tradiției stabilite în "*Archeologičnich doslidženii 1967-1972 r.r.*" și cuprinde mai mult de 100 comunicări ordonate alfabetic și lista expedițiilor întreprinse în Ucraina în anul 1991.

Culturii Tripolie îi sunt dedicate câteva studii. În urma periegezei efectuate de M. Iu. Videjko în regiunea Kăgarlăk, lângă satul Grebeni, a fost depistat un sit cu o suprafață de circa 3 ha (cu mai multe niveluri culturale: Tripolie, Rusia Kieveană), iar la marginea sudică a orașelului Ržișčev, o stațiune tripoliană din etapa C₁.

Sondajele efectuate de S. O. Gusev la limitele de sud și est ale așezării tripoliene din etapa mijlocie, Vorosiľovka, au dus la descoperirea a cinci construcții mici de suprafață. În anul 1991 în una din ele au fost efectuate săpături arheologice (platforma nr. 9). În cadrul cercetărilor efectuate la Vorosiľovka de I. I. Zaeč și S. O. Gusev în 1990-1991, lângă platforma nr. 8 a fost descoperit un model de locuință.

În anul 1991, A. G. Kolesnikov a continuat cercetarea așezării, din grupul Petreni (etapa Tripolie B_{II} - C₁), de lângă satul Bernașevka, raionul Moghilev-Podolsk, regiunea Vinica. Prin sondaje și investigații arheologice a fost cercetată locuința nr. 6 din partea de vest a așezării. Complexul ceramic de pe platforma nr. 6 a fost descris de T. M. Tkačuk. În total aici au fost depistate 267 vase întregibile, ornamentate.

În anii 1990-1991, V. A. Kosokovskij a cercetat resturile unei platforme de locuință din așezarea tripoliană Čečelnik. Materialul obținut a permis datarea stațiunii la începutul perioadei târzii a culturii Tripolie. Analogii pentru aceste descoperiri apar în așezarea Belyj Kameni, în stațiunea din depresiunea Višenka și la monumentele din bazinul râului Kodma (Čerkasov Sad II, Kirilovka).

În anul 1991, V. A. Kruc și S. N. Ryžov, au continuat cercetările la Talianki în așezarea tripoliană târzie de aici. Au fost efectuate săpături arheologice de salvare și în stațiunea tripoliană timpurie Grebeniukov Iar, în apropierea satului Majdaneckoe (V. F. Mycik, M. Iu. Videjko).

Articolul E. V. Cvek este consacrat cercetărilor arheologice din așezările tripoliene din bazinul Bugului Sudic. Unele sondaje geomagnetice și investigații arheologice au fost efectuate în așezarea din apropierea satului Berezovka; se prezintă și rezultatele unor periegeze arheologice în stațiunile de lângă satele Zakčiči, Košarincy, Kolodistoe, Andreevka, Likarevo. În aceeași lucrare sunt stabilite unele analogii ce permit sincronizarea cu alte așezări tripoliene. În apropierea satului Korobčino a fost descoperit un complex foarte interesant pentru extragerea și prelucrarea silixului. Câteva ateliere de prelucrare a acestei materii prime au fost descoperite la marginea satului Rybanyj most.

Expediția arheologică tripoliană de la Majdaneckoe din anul 1991, condusă de N. M. Šmaglii și M. Iu. Videjko a continuat investigațiile arheologice începute în 1971 în stațiunea din etapa târzie, de lângă satul Majdaneckoe.

N. B. BURDO, *Rannij etap formirovanija Tripol'skoi Kul'tury*, în *Archeologija*, Kiev, 1993, p. 19-30.

În lucrare este examinat procesul de formare a societății Cucuteni-Tripolie. Analiza materialelor culturii Cucuteni-Tripolie, din Tripolie A - Precucuteni II, până în faza Tripolie B₁ - Cucuteni A, permite observația că faza Tripolie A - Precucuteni II reprezintă perioada de formare a culturii Cucuteni-Tripolie, când s-a creat complexul cultural unic, de la bazinul râului Siret până la bazinul râului Tichiciul de Munte (Gornyi Tikič). La sfârșitul fazei Tripolie A - Precucuteni III, în complexul ceramic se observă unele inovații, care vor evolua în etapa următoare a culturii Cucuteni-Tripolie B₁. Etapa B₁ constituie o continuare directă a fazei precedente, în cadrul căreia s-au păstrat tradițiile de bază tripoliene timpurii. Inovațiile din această etapă sunt legate de influențele culturilor străine, datorită cărora în cultura Cucuteni-Tripolie apare ceramica pictată și cea cu adaos de scoică pisată. În etapa B₁, în procesul dispersării triburilor tripoliene, a dezvoltării formelor tradiționale ale culturii și sub influența triburilor din Transilvania și din zona de stepă, se formează diferite grupuri culturale, pe baza cărora apoi se constituie câteva formațiuni etnoculturale în direcția de dezvoltare cucuteniană și cea tripoliană a complexului Cucuteni-Tripolie.

I. T. ČERNEAKOV, *Mesto Tripil'skoj kul'tury v drevnei istorii Evropy*, în *Archeologija*, Kiev, 1993, p. 5 -19.

În articol sunt expuse principalele rezultate ale cercetărilor pe parcursul a 100 ani a culturii Tripolie, una dintre cele mai străvechi culturi ale populațiilor agricole, care timp de 1500 ani a ocupat un loc deosebit în eneoliticul european.

Locul culturii Tripolie în eneoliticul Europei a fost determinat de anumite particularități: teritoriul ei imens de răspândire în zona de silvostepă a Moldovei și Ucrainei și perioada ei îndelungată de dezvoltare. Cultura Tripolie,

constituind un sistem agricol timpuriu cultural-economic, reprezintă o comunitate cu cultura Cucuteni, din regiunea subcarpatică, care în procesul de răspândire spre est a asimilat diferite elemente ale culturilor neolitice și eneolitice locale. Sistemul "agriculturii periodice mobile" a contribuit la dezvoltarea pe larg a economiei productive și crearea așezărilor mari. Ca verigă extremă, de nord-est, a culturilor agricole din eneoliticul european, cultura Tripolie a avut legături directe cu cel mai mare areal din Lumea Veche a triburilor crescătorilor de animale din stepele euroasiatice și culturilor neolitice din zona de silvo-stepă a Europei de Est. Relațiile cu ele au determinat o influență asupra culturii Tripolie și a celor eneolitice din Europa. Dispariția culturii Tripolie este legată de trecerea la o economie bazată pe creșterea animalelor și pătrunderea în acest mediu a unor mari comunități cultural-istorice europene (cultura "jamnaja", a ceramicii cu șnur) la mijlocul mileniului III î.e.n.

E. V. CVEK, *Religijni ujavlennea naseleennaja Tripilea*, în *Arheologija*, 3, Kiev, 1993, p. 74-91.

Pe baza sistematizării materialelor culturii Tripolie în regiunile de est, în articol sunt dezvăluite concepțiile religioase și specificul ritualurilor cu caracter de cult ale populației din această regiune. Se reconstruiesc două aspecte ale organizării sociale a culturii și anume, obiceiurile familiale și ritualurile edificiilor de cult ale obștilor sătești. Decorul vaselor din arealul de est este un sistem complicat, rațional, care reflectă prin intermediul pictogramelor, concepțiile oamenilor despre lumea înconjurătoare. În cadrul cultului fertilității, locul principal îl ocupă divinitatea feminină dualistă, reprezentată pe altar, ceramică și alte obiecte. Originalitatea manifestării acestui cult a fost evidențiată în construcțiile pentru păstrarea și măcinarea grânelor. Magia fertilității câmpurilor cu grâne, în conștiința anticilor, se îmbină cu magia fecundității omenești, despre care stau mărturie un șir de alte descoperiri. Apare o specializare a cultelor. Se evidențiază clar particularitățile manifestării cultelor în diferite locuri de răspândire a culturii, condiționate de pătrunderea în mediul ei a noilor grupuri de populație cu concepțiile lor religioase.

S. O. GUSEV, *Pam'atki rozvinutoogo Tripilea Sredn'ogo Pobujea*, în *Arheologija*, 3, Kiev, 1993, p. 114-127.

Pe cursul mijlociu al Bugului, odată cu începutul culturii tripoliene dezvoltate, s-a format o variantă specifică locală a acestei culturi, numită cultura Bugului mijlociu. Trăsătura ei distinctivă este componența sincritică a populației reflectată în cultura materială. În etapele Tipolie B₁-B_{II}, această variantă este reprezentată de așezările de tip Belikovcy, Beloziorca, Zalužnoe ș.a., care s-au dezvoltat pe o bază locală, manifestată prin ceramica cu ornament adâncit și evidente tradiții vestice (pictura). Mai târziu, în etapa tripolie B_{II} influența vestică se intensifică, fapt argumentat de descoperirile din stațiunile de tip Voroișilovka (Voroișilovka, Sosny, Selișče) și de tip Nemirov (Nemirov, Karolina, Veroiška II). Schema cronologică se încheie cu așezările de tip Gorodișče II, Torkovka. La sfârșitul etapei de înflorire a culturii Tripolie, în zonă cursului mijlociu al Bugului, se intensifică procesele de migrație, care au dus la

dispariția particularităților locale ale grupului de așezări de pe Bugul mijlociu.

S. O. GUSEV, I. I. ZAEC, *Tripil's'ke poseleennea Voroișilovka na Pivdennomu Buzi, Podil's'ka starovina*, în *Zb. nauk. prac'*, Vid. red. V. A. Kosakiv's'kii, Vinica, 1993, p. 53-77.

Articolul este consacrat așezării culturii Tripolie din apropierea satului Voroișilovka, raionul Tyvrovsk, regiunea Vinica. Autorii au remarcat patru tipuri de construcții după funcționalitatea lor: locuințe, construcții cu caracter gospodăresc și de cult, ateliere de producție (meșteșugărești). Multe din gropile descoperite sunt tratate ca rituale. Pe baza studierii așezării Voroișilovka s-a calculat coeficientul densității construcțiilor pentru stațiunile de la mijlocul etapei Tripolie B_{II}. Ocupațiile de bază ale locuitorilor de la Voroișilovka au fost agricultura și creșterea vitelor, fapt confirmat de datele paleobotanice și analiza osteologică a faunei.

Complexul ceramic constă din câteva grupe. Vasele cu pictură monocromă în stil ε reprezintă 72,2 %. Este răspândită decorarea frontală. Ornamentul incizat este prezent la 0,6 % din vase, îndeosebi la cele piriforme. Ceramica grosieră constituie 20,3 %. Obiectele de cult - plastica antropomorfă și zoomorfă (152 și respectiv 55 de exemplare), "pânișoarele", altarele miniaturale, conurile - dezvăluie lumea spirituală complexă a locuitorilor așezării. Se amintește și descoperirea unui model de locuință.

Voroișilovka a fost sincronizată cu așezările Vlădimirovka, Garbuzin, Brânzeni VIII, Mereșeuca-Cețățuic, Nezvisko. Pe baza descoperirilor din această stațiune autorii au stabilit tipul de așezări Voroișilovka, din bazinul Bugului (Voroișilovka, Sosny, Selișče) încadrat în etapa Tripolie B_{II}. În prezent monumentele etapei precedente acestui tip nu sunt cunoscute. Tipul caracterizat a fost urmat de așezările de tip Nemirova.

Z. V. IANUȘEVIČ, K. V. KREMENECKII, G. O. PAȘKEVIČ, *Paleobotanični doslidžennea Tripil's'koj Kul'turi*, *Arheologija*, 3, Kiev, 1993, p. 143-152.

Pe baza cercetărilor sporo-polinice, a depunerilor din straturile culturale ale unui număr de așezări, s-a stabilit că triburile tripoliene s-au dezvoltat în condițiile naturale favorabile de silvostepă. Diversitatea plantelor cultivate, determinată prin cercetările paleoetnobotanice ale materialelor din circa 100 de stațiuni tripoliene, relevă unele trăsături comune pe parcursul celor trei etape ale dezvoltării culturii Tripolie. Această diversitate este atestată de trei specii de grâu cu bob îmbrăcat - *Triticum monococcum*, *Triticum dicoccum*, *Triticum spelta*, de orzul golaș (*Hordeum vulgare var coeleste*), și mai rar, de orzul cu cariopsă îmbrăcată - *Hordeum vulgare* și, de asemenea, de plantele fabacee - mazărea (*Pisum sativum*) și mazăricea. Grâul cu un bob și grâul cu două boabe au fost răspândite pretutindeni, predominând o specie ori altă în diferite așezări. Meiul avea, probabil o importanță mai mică. Doar în etapa târzie a culturii Tripolie se observă o creștere cantitativă a lui în stațiunile de la hotarul zonei de stepă, populația din zona respectivă având legături cu triburile crescătorilor de animale. Agricultura triburilor tripoliene conținea culturi specifice care s-au adaptat ușor la metoda primitivă de prelucrare a solului și la recoltare.

A. G. KOLESNIKOV, *Tripil's'ke domobudivnictvo*, în *Arheologija*, 3, Kiev, 1993, p. 63-74.

În cadrul cercetărilor cu privire la cultura Tripolie, platformele de lut ars, resturile construcțiilor gospodărești sau de alt caracter, au atras întotdeauna un interes deosebit. În momentul de față există două concepții diametral opuse, cu privire la interpretarea acestor complicate descoperiri.

Conform primei concepții, platformele de lut sunt considerate construcții cu un singur nivel, la ridicarea cărora focul era folosit ca metodă tehnologică de construcție. Conform celei de-a doua concepții avem de a face cu construcții cu unul sau două nivele, lipite cu lut, unde focul a jucat un rol distructiv (arderea rituală a locuințelor).

Analizând logica interpretărilor, corelându-le cu rezultatele practicii arheologice, ținând cont de caracteristicile elementelor reconstruite ale locuințelor și de gama utilizării lor, putem considera că prima concepție explică mai adecvat atât procesul de construcție, cât și cel de distrugere a locuințelor tripoliene. Cea de a doua concepție, după părerea autorului, necesită o argumentare suplimentară pentru a-și menține dreptul său la existență.

A. G. KOLESNIKOV, T. M. TKAČIUK, *Do pitanne mikrochronologii tripil'skich poselen' (na materialach Bernaševskogo poselennea etapu B II - γ I)*, *Podil's'ka starovina*, în *Zb. nauk. prac'*, Vid. red. V. A. Kosakv's kij, Vinica, 1993, p. 48-53.

Articolul vizează o problemă mai puțin studiată - microcronologia așezărilor Tripolie. Autorii elaborează bazele metodologice ale microcronologiei așezărilor prin cercetarea materialelor din așezarea fazei de tranziție B II - γ I de la Bernaševsk (bazinul Nistrului de mijloc), unde au fost investigate șase locuințe pe o suprafață de 12 hectare. Lucrările arheologice au permis reconstrucția microcronologiei locuințelor săpate, putându-se distinge convențional trei faze de dezvoltare a așezării.

Cercetătorii ajung chiar la concluzii mai ample: în cazul așezărilor cu o structură circulară, locuințele nu erau toate contemporane, putând coexista unele mai vechi, alături de altele mai noi, sau unele deja dezafectate alături de altele în curs de construcție. În procesul stabilirii microcronologiei așezărilor și respectiv locuințelor, analiza complexelor ceramice trebuie să fie sprijinită și de alte metode (datarea arheomagnetică etc.). Materialele arheologice și metoda utilizată de către autori conturează calea de rezolvare a problemei microcronologiei în domeniul de cercetare a culturii Tripolie: - structura așezărilor (circulare) nu era sincronă, ci combinată; locuințele funcționale și cele deja abandonate constituiau un sistem unic, într-un anumit moment al vieții așezărilor, ele coexistând.

V. A. KOSAKIVSKII, *Pizniotripil's'ke poselennea Čečel'nik na Pobuži*. *Podil's'ka starovina*, în *Zb. nauk. prac'*, Vid. red. V. A. Kosakiv'skii, Vinica, 1993, p. 97-108.

Articolul este consacrat cercetărilor arheologice din așezarea Čečel'nik (bazinul Bugului de Sud), încadrată în etapa

tripoliană târzie. În așezarea cu o suprafață de 72 ha a fost săpată o locuință de suprafață. Complexul ceramic constă din ceramică pictată (95, 5%), în care predomină ceramica monocromă și grosieră, cu adaos de scoică în pastă (0,5%). Câteva vase sunt decorate cu un ornament adâncit în asocieră cu culoare neagră.

Cu ocazia cercetărilor întreprinse aici a fost descoperită o cantitate mică de plastică antropomorfă și zoomorfă, ca și unele vase zoomorfe. O caracteristică a așezării o reprezintă numărul mare de vase - binoclu. Stațiunea prezintă analogii cu siturile Kirilovka, Čerkasov Sad II ș.a., ceea ce permite evidențierea grupului de așezări Čečel'nik, sincron cu faza a doua a grupului Tomaševka Suškovka din spațiul bugo-niprovian.

V. A. KRUC, *Etapi i napreamki rozselenija plemen tripil's'koj kul'turi. Podil's'ka starovina*, în *Zb. nauk. prac'*, Vid. red. V. A. Kosakivskii, Vinica, 1993, Vinnic'kii, oblasnoi kraeznavčii muzei, p. 35-44.

Articolul este consacrat analizei unuia dintre cele mai interesante fenomene ale eneoliticului - răspândirea triburilor culturii Tripolie. Mișcările de populație s-au produs treptat spre teritoriile apropiate, libere ori slab populate, sau au generat o migrație masivă spre zonele mai îndepărtate și erau cauzate de o relativă suprapopulare (a teritoriilor inițiale n.t.) - fapt caracteristic, în anumite perioade, pentru economia primitivă. Autorul a urmărit deplasările triburilor tripoliene începând cu etapa timpurie, de după hotarele râului Prut spre est, spre bazinele râurilor Nistru și Bugul Sudic, iar mai târziu în spațiul bugo-niprovian și bazinul Niprului.

Situația demografică complicată de la începutul etapei Tripolie dezvoltate a necesitat o lărgire a spațiului; este ocupată regiunea de nord a cursului mijlociu al Nistrului, precum și cursul lui superior (grupul Zaleščik). Altă grupă a populației de pe cursul mijlociu al Nistrului s-a strămutat pe Bugul Sudic (Kliščev), creându-se astfel între arealele de vest și est ale culturii o zonă tampon. Volânia de Est a fost populată de tripolienii în etapa B_{II}.

La finele acestei etape (Tripolie B_{II}) complicarea situației demografice a dus la un val de strămutări, populația tripoliană ajungând până în spațiul bugo-niprovian. Pe malurile râului Siniuchi au apărut primele așezări, la Vladimirovka și Mičajlovka, care au constituit baza pentru formarea grupului local Tomaševka. După părerea autorului, datorită necesității de apărare a triburilor tripoliene de elementele stepice (crescătorii de animale), aici au apărut așezări-gigant cu suprafața de 250-450 ha.

La începutul celei de-a doua jumătăți a culturii Tripolie târzii (C_{II}), în spațiul pruto-nistrean, pe baza variantei locale din arealul respectiv apar două fenomene culturale: monumentele de tip Brânzeni-Žvanec și Văhvatincy. Migrația purtătorilor din grupul Brânzeni-Žvanec este în legătură directă cu dispariția stațiilor din grupul Košilovec de pe Nistru și grupul Tomaševka din spațiul bugo-niprovian. În spațiul bugo-niprovian populația din grupul Brânzeni-Žvanec este cunoscută după monumentele de tip Kosenovka. Printr-o argumentare extinsă autorul a ajuns la concluzia că, datorită influenței migrației triburilor Brânzeni-Žvanec, o parte din populația grupului local Tomaševka a fost inclusă într-un nou grup de

așezări, restul părăsind acest teritoriu. În articol se analizează amplu și problema relațiilor populației din grupele Tomașevka și Kosenovka cu culturile de stepă. Odată cu schimbarea situației ecologice, triburile crescătorilor de vite din zonele de stepă au pătruns intens în spațiul bugo-niprovian.

De asemenea, este prezentată evoluția triburilor culturii Tripolie în Volânia de Vest și din nord-vestul Mării Negre, în etapa târzie a tripolianului, când acestea s-au asimilat cu triburile vecine, ducând la dispariția tradițiilor culturale și a purității etnosului propriu. Soarta ulterioară a fost diferită. O parte din populație a fost nimicită sau asimilată de triburile culturii Jamna și cultura amforelor sferice, iar alta a fost inclusă în noile formațiuni etnice de la începutul epocii bronzului de pe teritoriul Moldovei, Munteniei și Ucrainei de Vest.

V. A. KRUC, *Voprosy demografii Tripil'skoj kul'tury*, în *Archeologija*, 3, Kiev, 1993, p. 30-36.

Pe baza metodicii elaborate de autor, în articol se fac aprecieri cu privire la densitatea populației culturii Tripolie, pentru nordul Republicii Moldova, cursul mijlociu al Nistrului și spațiul bugo-niprovian. Se presupune că, în zona de silvostepă a Ucrainei, de pe malul drept al Niprului, cea mai mare densitate nu depășea cinci locuitori pe 1 km², iar în nordul Republicii Moldova ea constituia nu mai mult de trei locuitori la 1 km². Se introduce sintagma gradului de exploatare a teritoriului, confirmându-se logica calculului densității populației. Această densitate medie, calculată pentru anumite zone este extinsă asupra întregului teritoriu ocupat de tripolienii. S-a calculat numărul aproximativ al populației pentru diferite etape ale culturii Tripolie: către sfârșitul etapei timpurii - 30 mii oameni; către sfârșitul etapei mijlocii - 410 mii oameni; la mijlocul etapei târzii - 330 mii oameni și la sfârșitul acestei etape - 100-120 mii. Se încearcă să se explice cauzele care au stat la baza părăsirii anumitor regiuni de către tripolienii (cursul mijlociu al râului Nipru, spațiul bugo-niprovian), precum și cauzele dispariției culturii Tripolie.

T. G. MOVŠA, *Vzaimootnošenija stepnyh i zemledel'českich kul'tur v epochu eneolita-bronzovogo veka*, în *Archeologija*, 3, Kiev, 1993, p. 36-51.

T. G. Movša analizează relațiile populațiilor Cucuteni-Tripolie cu purtătorii tradițiilor culturale de stepă. Primul aspect al acestei probleme se referă la legăturile tripolienilor cu grupul Novodanilovsk, stabilind paralelismul între culturile Tripolie A₃, B₁, Cucuteni A₁-A₃, Gumelnița A₂, Karanovo VI, Varna și populația eneolitică din zonele de stepă din Kuban și Transcaucazia.

Al doilea aspect al problemei oglindește relațiile purtătorilor grupului cultural Tomașevka, al comunităților Cucuteni-Tripolie din fazele Tripolie B₂, C₁, cu populația culturii Srednij Stog și grupul cultural Nižnemichajlovsk - etapa II Novorozanovsk. Al treilea aspect se referă la problemele migrației populației de tip Kasperovcy, din etapa Tripolie C₁₁ în zonele de stepă sud-estice ale râului Bug. Multiplele mișcări de populație au dus la stabilirea unor contacte permanente și la formarea unor legături etnice în adâncul zonelor de stepă cu purtătorii etapei a III-a, Širočiansk-Baratovsk, din grupul

Nižnemichajlovsk. În același timp se pot urmări impulsurile influenței de tip Kasperovcy, în ceea ce privește tehnica ornamentului incizat, pe vasele din mormintele de la Majkop ale grupului Novosvobodnensk, din regiunea Samara și pe teritoriul originar al monumentelor acestui grup.

Autoarea a determinat amplasarea așezărilor de tip Tomașevka și înmormântările tumulare din zonele de stepă ale Bugului Sudic și din alte regiuni supuse migrațiilor. De asemenea, sunt prezentate căile de acces tripoliene, între care și marele drum niprovian, așa-numitul drum al sării.

S. M. RYŽOV, *Nebeliv'ska chrupa pam'jatok Tripil'skoj kul'turi*, în *Archeologija*, 3, Kiev, 1993, p. 101-114.

În articol sunt sistematizate materialele descoperite în stațiunile din etapele Tripolie B₁₁-C₁ din spațiul bugo-niprovian, atribuite liniei de dezvoltare "vestică" a complexului Cucuteni-Tripolie. Autorul a propus o clasificare a ceramicii, principala sursă în determinarea grupului local-cronologic Nebelevka. Analiza indicilor tehnico-tehnologici, morfologici și stilistici, în primul rând a ceramicii, a permis stabilirea a două faze în dezvoltarea acestui grup: una timpurie și o alta târzie, reprezentate de stațiunile de tip Nebelevka și Čelybočika. A fost determinat locul grupului, care ocupă o poziție intermediară între așezările grupurilor Vladimirovka și Tomașevka și este caracterizat de trăsături proprii și împrumutate. În lucrare a fost reexaminată problema originii grupului și dezvoltarea lui în continuare, au fost determinate căile de stabilire a populației de tip "Nebelevka" și prezentate relațiile cu alte triburi tripoliene de pe teritoriile limitrofe.

S. M. RYŽOV, *Doslidžennea tripil'skich poseleni po r. Leadovij u Seredn'omu Podnistrov'i. Podil'ska starovina*, în *Zbornik nauk. prac.*, Vid. red. V. A. Kosakiv'skii, Vinica, 1993, p. 85-96.

În articol este făcută o prezentare a monumentelor tripoliene cercetate din regiunea Vinica, raionul Barsk: Ialtuški I, II; Brigidovka, Hodaki. Este determinată cronologia așezărilor, sunt prezentate analogiile, iar așezările respective sunt sincronizate cu monumentele din alte regiuni.

Pe baza materialelor descrise autorul atribuie un șir de monumente grupului Petreni. Analizând părerile unor specialiști referitor la studierea monumentelor de tip Petreni, autorul propune divizarea lor în trei faze, menționând stațiunile caracteristice pentru fiecare din ele. În cadrul grupei Petreni autorul evidențiază existența a două subgrupe: Petreni (propriuzis) și Šipeniț. Cercetătorul examinează, de asemenea, originea monumentelor acestei grupe, considerând că au ca substrat grupul local cronologic Racoveț, în limitele căruia se disting două faze: timpurie (tip Racoveț) și târzie (tip Mereșeuca-Cețațuie III). După părerea autorului, predecesorul nemijlocit al grupului Petreni îl constituie fazele târzii ale grupului Racoveț. Triburile Racoveț, începând cu faza timpurie înaintează spre est, ocupând treptat regiunile din bazinul Bugului. În faza târzie ele au ajuns în Volânia de Vest și Est. Pe teritoriul inițial, subgrupa Petreni a constituit baza în formarea monumentelor de tip Varvareuca XV, în timp ce urmașii subgrupeii Šipeniț au devenit o parte componentă a grupului local, Košilovcy.

I. G. SAPRON, *Ščodo rekonstrukcii demografičnoj strukturi obščini rann'otripil'skogo poseleennea Bernašivka, ščo na Vinničini. Podil's'ka starovina*, în *Zb. nauk. pracj*, Vid. red. V. A. Kosakivs'kij, Vinica, 1993, p. 44-48.

Pe baza materialelor descoperite în așezarea Bernașevka, cercetată aproape integral, având în vedere numărul locuitorilor și structura lor pe sex și vârstă, autorul articolului încearcă să reconstituie societatea tripoliană timpurie. Prin compararea diferitelor metode de cercetare și a reconstituirilor demografice cercetătorul susține concluzia lui A. Kolesnikov despre componența familiei-nucleu în medie din 3,5-4,5 membri și presupune că așezarea din Bernașevka număra 55±5 oameni. Aici locuiau 26 bărbați, 29 femei, dintre care circa 23 erau copii.

Calculule au fost făcute cu aproximație, însă reflectă un tablou general al structurii demografice, de sex și vârstă a societății tripoliene timpurii menționate și permite o reconstrucție paleoeconomică și socială, care constituie o bază pentru studierea vieții social-economice a societăților vechi.

M. M. ŠMAGLI, M. IU. VIDEJKO, *Tripil's'ki protomista*, în *Archeologija*, 3, Kiev, 1993, p. 52-63.

Introducerea în circuitul științific a rezultatelor cercetărilor marilor așezări tripoliene constituie o sarcină importantă. Pe baza acestor descoperiri pot fi urmărite procesele inițiale de urbanizare, de transformare a stațiunilor de agricultori timpurii în așezări de tip protourban. Pe teritoriul ocupat de triburile tripoliene, aceste procese au durat până în mileniul IV î.e.n., sincron cu dezvoltarea civilizației protourbane în Orientul Antic. Astfel, Europa de sud-est poate fi inclusă în grupul de regiuni unde a avut loc procesul de formare a civilizațiilor antice orășenești din epoca bronzului. Așezările tripoliene mari, cu o populație până la 10-14 mii de locuitori erau centre integrale, economice, sociale, militare și religioase, prezentând structuri complicate de tipul "nomelor" orientale antice, cu scopul de a fi sub control teritoriul din împrejurime. Aici s-a dezvoltat arhitectura monumentală - construcțiile de apărare și edificiile sociale, au apărut primele elemente ale scrisului. Toate acestea fac actuală studierea în continuare a marilor așezări tripoliene de tipul "proto-orăș".

T. M. TKAČIUK, *Znakova sistema Tripil's'koj kul'turi*, în *Archeologija*, 3, Kiev, 1993, p. 91-100.

Pe baza aplicării metodei statistico-poziționale pentru studierea semnelor folosite la ornamentarea vaselor pictate din cultura Cucuteni-Tripolie, în articol se examinează tendințele de schimbare cantitativă a folosirii lor în sistemul de semne la nivel diacronic (etapele Tripolie B_{II} - γ_{II} după T. Passek). La finele etapei C_I și C_{II} - γ_{II} se observă tendințe de întoarcere la semnele arhaice din etapele B_I și B_I-B_{II}. Se face încercarea de a stabili o legătură între creșterea cantitativă a semnelor folosite în pictura ceramicii de la mijlocul și sfârșitul etapelor C_I și γ_I la semnele arhaice, cu starea de criză a societății purtătorilor culturilor Cucuteni și Tripolie.

Tripil's'ka Kultura Ucraini do 100-riča vidkritea, Tezi dopovidej i povidomlén' mižnarodnoj naukoj konferencii, L'viv, 1993, 80, p.

Membrii expediției arheologice de pe cursul superior al Nistrului, de la Institutul de Etnografie al Academiei de Științe din Ucraina, au organizat între 8 și 10 iunie 1993 în orașul L'vov conferința internațională "Cultura Tripolie în Ucraina", ocazionată de aniversarea a 100 de ani de la descoperirea ei de către vestitul arheolog V. Hvojkó. La lucrările conferinței au participat specialiști din Ucraina, Moldova, Rusia și Polonia.

Rapoartele și comunicările prezentate sunt incluse în volumul de față. În ele se reflectă istoricul cercetării culturii Tripolie și locul ei între culturile contemporane din Europa Centrală și orientală (Konoplea, Gurba), rezultatele săpăturilor noilor situri (Konoplea, Kruc, Ryžov, Sochackii, Maleev, Mackevoj, Michal'čišin, Sitnik, Sorokin, Terskii), sau problemele referitoare la geneza și particularitățile variantelor locale ale culturii Tripolie (Zaec, Peleščišin, Ryžov). În unele rapoarte autorii s-au referit la economia triburilor tripoliene (Borziac, Sorokin, Gluško, Gusev, Konplja, Celeščišin, Petrun', Pykov, Skakun, Šumova), la relațiile culturii Tripolie cu culturile din vecinătate (Nipolova, Peleščišin, Tovkajlo, Cvek). Au fost analizate și unele aspecte ale dezvoltării culturii, ca cel socio-economic (Kolesnikov) și ideologic (Grupalo, Picišin, Movša, Tkačuk, Cvek, Ovčnikov, Čmichov). Unele lucrări au pus și problema continuității tradițiilor tripoliene în arta contemporană ucraineană (Leaščenko, Noga).

I. I. ZAEC', B. S. ŽURAKIVS'KII, *Ochorona posiviv ta vrožaju zernovich zemlerobami Tripilea, Podil's'ka starovina*, în *Zb. nauk. prac'*, Vid. red. V. A. Kosakivs'kii, Vinica, 1993, p. 78-85.

Folosind datele arheologice și etnografice, autorii fac încercarea de a reconstitui unele dintre fenomenele interesante ale economiei primitive: paza semănăturilor și a recoltei de către agricultori.

Dezvoltarea agriculturii a dus la schimbări esențiale în biogeneza naturală, creând tipul ei cultural propriu. Acest fapt a dus la înmulțirea în masă a rozătoarelor. Chiar în etapele timpurii ale economiei bazate pe consum, se foloseau diierite metode de luptă cu rozătoarele precum cea biologică, mecanică sau magică, care și-au găsit reflectare și în materialele arheologice. Șarpele, cucuveaua și vulpea - ajutoare active ale agriculturii în protecția semănăturilor și recoltelor, au fost divinizate de om, imaginile lor constituind elementul principal al ornamentului pe vase, poate, chiar și pe pereții locuințelor, depozitelor de cereale și altor construcții. Pentru păstrarea recoltei se foloseau, de asemenea, vase ceramice, gropi cerealiere cu pereții arși.

Metodele de luptă menționate au jucat un rol important în dezvoltarea agriculturii în regiunea Bugului Sudic și a cursului mijlociu al Nistrului, demonstrând cunoștințe profunde ale populației tripoliene referitoare la mediul înconjurător.

V. P. KOSAKIVS'KIJ, *Zobrazennea tvarin na keramici z tripil's'kogo poseleennea Čečel'nik*, în *Archeologija*, Kiev, 1994, p. 148-149.

În cursul cercetărilor din așezarea tripoliană Čečel'nik (faza C₁ după T. S. Passek) pe câteva vase biconice mari, cu gât îngust, și pe un vas în formă de pară au fost descoperite reprezentări de animale, realizate cu vopsea. Animalele sunt reprezentate în "medalioane" ovale, într-un stil convențional - realist, iar pe cinci vase sunt desenați câini. Uneori este redat sexul animalului. Încărcătura semantică a desenelor este corelată cu funcția de apărare, ținându-se cont de poziția "războinică", agresivă a animalului și de mitologia populației vechi de pe teritoriul Ucrainei.

E. V. OVČINNIKOV, *Modeli peči z tripil'skogo poselennea Berezivka*, în *Archeologija*, 3, Kiev, 1994, p. 149-151.

În timpul investigațiilor arheologice, în așezarea din apropierea satului Berezovka, raionul Gaivoron, regiunea Kirovograd, a fost depistat un model de cuptor. Acesta este un obiect ceramic, gol înăuntru, în formă de potcoavă, executat din lut fin, cu adaos de nisip mărunțit. Gura cuptorului are o formă ovală, în fața căreia se găsește o treaptă mică cu gardină ridicată în sus. Pe pereții și vatra cuptorului se observă proeminente reliefate și butonașe concave, care alcătuiesc o compoziție din patru părți, precum și proeminente zoomorfe în formă de coarne. Modelul este însoțit de un decor realizat din caneluri, ștampilă zimțată și linii incizate. În articol se face referință și la un model asemănător de cuptor de la Slatino (Bulgaria) și se încearcă să se explice semnificația modelelor de cuptoare, care au jucat un rol semnificativ în ritualurile legate de cultul fertilității.

I. B. PALAGUTA, *Novi dani pro schidni zv'jazki tripil'skoj kul'turi*, în *Archeologija*, 1, Kiev, 1994, p. 134-137.

Ceramica descoperită în anii 1987-1989 în zona de inundare a barajului hidrotehnic de la Cremenciug (regiunea Čerkassy) permite precizarea cronologiei contactelor triburilor tripoliene cu purtătorii culturii Nipru-Donet.

În articol se face o reconstrucție a vaselor tripoliene din așezările culturii Nipru-Donet. Vasele tripoliene ornamentate (descoperite în arealul culturii Nipru-Donet) prezintă analogii cu materialele din așezările tripoliene din etapa Tripolie B₁ - Cucuteni A₃-A₄.

În această perioadă, în cadrul complexelor tripoliene apar elemente "stepice": ceramica cu adaos de scoică în pastă, sceptre din piatră. Elementele culturii Srednij Stog sunt destul de frecvente în complexele ceramice tripoliene, în timp ce influența culturii Nipru-Donet asupra culturii Tripolie este neînsemnată.

Problemy chronologij kul'tur eneolita-bronzovogo veka Ukraini i iugo-vostočnoj Evropy, în Tez. dokl. mezhdunar. konf. - Dnepropetrovsk: Izd-vo. DGU. 1994, p. 85.

Publicația conține rezultatele cercetărilor de teren și elaborările teoretice privitoare la problemele periodizării și cronologiei culturilor din eneolitic și epoca bronzului de pe teritoriul Ucrainei și Europei de sud-est. Câteva articole sunt dedicate problemelor cronologiei culturii Tripolie. Cronologia relativă a așezărilor grupului local de pe Bugul mijlociu din

cultura Tripolie a fost stabilită de către S. O. Gusev, pe baza comparației grupelor tipologice și a categoriilor de inventar. În primul rând a ceramicii. Așezările cu complexe asemănătoare tipologic, grupate în tipuri de monumente, care s-au succedat pe parcursul evoluției grupului local (etapa B₁-B₁₁-începutul etapei C₁) au fost analizate de V. F. Petruni.

Sunt prezentate și posibilitățile petrografiei arheologice în procesul de determinare a cronologiei relative a așezărilor tripoliene (așezarea de la Maidanekoc) și stabilite direcțiile valurilor de colonizare din regiunile vestice spre est (stațiunile Kodyma, Berezovskaja GES).

E. V. Cvek acordează periodizarea culturii Tripolie în arealul de est. Autoarea a evidențiat patru etape în evoluția culturii de la începutul formării ei (etapele Tripolie B₁-Cucuteni A₃-A₄) și până la sfârșitul etapei târzii a tripolianului.

N. V. RINDINK, *Dejaki pitannea ideologii davn'ozemlerobs'kich plemen*, în *Archeologija*, 1, Kiev, 1994, p. 145-147.

În articol este analizat detaliat simbolul șarpelui-balaur, a cărui semnificație este foarte contradictorie. Apărut pentru prima dată în paleolitic, simbolul șarpelui este cunoscut în toate epocile arheologice. Însemnătatea acestei imagini cu timpul s-a schimbat.

O atenție deosebită merită pandantivul în formă de romb descoperit în așezarea Soroka I, stratul Ia din varianta nistrieană a culturii Bugo-Nistrene. Ornamentul aplicat pe obiect amintește o șopârlă sau un balaur. Imaginea balaurului, fiind legată de umiditatea cerească și lumina solară, într-un romb-simbol feminin - reflectă ideea fertilității. Autorul nu exclude nici alte variante de interpretare a descoperirii. E posibil și al doilea nivel de percepție, în cadrul căruia obiectul de podoabă apare ca un simbol astralo-cosmic (solar). Rombul simbolizează și spațiul, cele patru părți ale lumii. Ambele tratări nu se exclud, ci se completează una pe alta.

V. O. ŠUMOVA, *Tripil'ske poselennea Vasilivka na Sredn'omu Dnistri*, în *Archeologija*, 1, Kiev, 1994, p. 79-88.

În articolul respectiv autoarea prezintă materialele din așezarea tripoliană de lângă satul Vasil'evka de pe cursul mijlociu a Nistrului (raionul Sochireni, reg. Cernăuți), atribuită fazei Tripolie B₁-Cucuteni A_{3,4}. Au fost cercetate, de asemenea, detalii cu privire la topografia și planimetria așezării și unele tehnici de construcție a locuințelor. Atenția principală a fost acordată analizei complexului ceramic, al cărui specific constă în păstrarea unui șir de trăsături proprii etapei precedente, reflectate îndeosebi în caracteristicile tehnologice și stilistice. Sunt studiate unele probleme ale dezvoltării monumentelor de la sfârșitul fazei B₁, făcându-se observații asupra influențelor reciproce dintre elementele locale și cele inovatoare. Lipsa unor analogii directe cu monumentele din faza B₁, investigate în egală măsură, a impus comparații mai largi cu siturile din etapa respectivă de pe teritoriul Ucrainei, Moldovei și României. Materialele publicate sporesc simțitor informațiile referitoare la etapa Tripolie dezvoltată.

B. S. ŽURAKOVSKIJ, *Pro tehnologiju вигotvlennea tripil'skoj keramiki*, în *Archeologija*, 1, Kiev, 1994, p. 88-92.

Problema tehnologiei confecționării ceramicii necesită noi cercetări. În diferite așezări tripoliene s-au găsit fragmente de vase, sparte în bucăți orizontale ca niște inele. Experiența a confirmat că tripolienii foloseau la confecționarea vaselor lipirea unor benzi / fâșii orizontale. Pregătirea materiei prime

avea o deosebită importanță în funcție de destinația, forma și dimensiunile vasului. Este analizat procesul de lipire pe etape, a vaselor de către olarii culturii Tripolie, precum și uneltele folosite: suportul presurat, împingătorul de lemn, diferite obiecte de ornamentat, ștampila dințată, cuțite, ș.a. Tehnologia lipirii în benzi orizontale a fâșiilor/sulurilor a constituit un element de progres. El a persistat în regiunile din dreapta Niprului până la apariția roții olarului la slavi.

EDUARD OVČINNIKOV, GALINA BODAREU